

САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ

Буркіна Н.В., Лосєва Н.М.

Анотація. У статті доведена необхідність самореалізації викладача в сучасному інформаційному суспільстві і запропоновані шляхи розв'язання цієї проблеми за допомогою розробки дистанційних курсів.

★ ★ ★

Сучасна епоха є епохою тотальної інформатизації та комп'ютеризації всіх сфер життя людства і вимагає високого рівня розвитку людини як суб'єкта цієї епохи. Специфіка сучасної інформаційної епохи полягає в тому, що вона абсолютно змінює живу тканину самого життя, створюючи небачену раніше техніку і технології, немеханічні форми руху матерії, інформаційну інтенсифікацію всіх механізмів управління і пізнання, якісне перетворення самої людини. Інформаційна епоха відрізняється від усіх попередніх епох, що у своєму розвитку пройшло людство, постійним соціальним прискоренням, відсутністю заспокоєності та повільності. Основою сучасного соціуму є суцільна динаміка: постійно поновлювана інформація, комп'ютерні технології, що невинно прогресують, тощо. Така історична інновація неможлива без переосмислення людиною цих процесів та цілеспрямованої її діяльності.

Сучасні погляди на освіту висвітлено в працях В. Андрущенко, І. Бєха, Б. Гершунського, І. Зязюна, І. Загвизинського, В. Сластеніна та інших. Проблема впровадження дистанційного навчання присвячено роботи О. Андрєєва, В. Кухаренка, В. Солдаткіна, П. Стефаненка, А. Хуторського та ін.

Мета статті — обґрунтувати необхідність самореалізації викладача ВНЗ у сучасному інформаційному суспільстві і розкрити деякі можливі шляхи його самореалізації через організацію дистанційного навчання чи фрагментарного його застосування у викладанні свого предмета.

У центрі прогресу кожної епохи завжди стояла людина, і це означає, що будь-який прогрес може відбутися лише тоді, коли він осмислений людиною. Механізм соціального розвитку полягає в тому, що людина спочатку усвідомлює соціальний розвиток, пристосовується до нього, прогнозує його, керує ним, адаптується до нього через зростання самосвідомості, особистісне самовдосконалення та самореалізацію.

Усвідомлення загального розвитку, самовдосконалення і самореалізація людини — це внутрішній механізм і ключ до загального руху цивілізацій за вектором прогресу. І, у першу чергу, усе це стосується викладача ВНЗ, який знаходиться не просто в центрі, а в епіцентрі прогресу, оскільки виховує еліту нації.

Сучасну інформаційну епоху соціологи називають «інтелектуальною епохою», «епохою знання», «епохою вічного навчання». Це означає, що сучас-

на людина, щоб бути адекватним суб'єктом такої епохи, повинна вчитися протягом усього життя. Складність полягає у тому, що соціальні процеси, які прискорюються, вимагають швидкого оволодіння, ефективного пізнання. Інакше кажучи, щоб устигати за історико-соціальним і науково-технічним прискоренням, людина сама має прискорено навчатися, адаптуватися до нових історичних умов існування й самовдосконалюватися. Властивості сучасної епохи вимагають більш досконалих провідників-адаптантів цієї епохи. За всіх часів вони називалися вчителями чи викладачами. Століття високих технологій може адаптувати тільки такого викладача, який здатний до швидкого самовдосконалення і професійної самореалізації. Усі інші викладачі, які не встигають за соціально-історичним прискоренням, не здатні самовдосконалюватися і самореалізовуватися в межах століття великих обсягів інформації та високих швидкостей, закономірно не зможуть бути Вчителями, щоб вести за собою інших і навчати їх діяти в умовах цього прискорення. Тому в процесі дослідження проблеми самореалізації особистості викладача ми природно виходимо на розуміння історичного зв'язку й зумовленості таких двох феноменів, як динаміка історичного прогресу та динаміка саморозвитку і самореалізації викладача, який навчає інших жити в умовах інформаційної епохи.

Важливою рисою й особливістю викладача інформаційної епохи є вміння швидше за інших опанувати інформацію, нові знання і, перетворюючи їх у технології соціального прискорення, навчати цьому інших. Освіта є тією соціальною силою, яка наповнює зміни, що відбуваються в суспільстві, гуманним змістом. Викладач повинен своєю головною місією вважати гуманізацію освітнього середовища, що досягається за умов активності суб'єктів навчального процесу, включенням їх у творчу діяльність, спрямовану на освоєння і перетворення навколишньої дійсності, оскільки перетворюючи середовище, людина перетворює сама себе.

Гуманізація освіти пов'язана з розвитком творчих можливостей людини, створенням реальних умов для збагачення інтелектуального, емоційного, волевого і морального потенціалу особистості, стимулюванням у неї прагнення розширити межі саморозвитку й реалізувати себе в професійній діяльності. І все це, насамперед, стосується викладача і, вже як наслідок, — студента, оскільки тільки викладач, який самореалізується, може сприяти самореалізації інших [4]. Гуманістична парадигма розглядає викладача і студента як рівноправних суб'єктів освітнього процесу, орієнтована на міжособистісне спілкування, діалог, допомогу й підтримку, вимагає від викладача неабияких комунікативних, конструктивних, перцептивних, організаційних умінь тощо.

Нині також стає зрозумілим, що для професійно-педагогічної самореалізації мало мати індивідуальні здібності, необхідно також швидше за інших одержувати інформацію з навколишнього світу і швидше на неї реагувати. Інакше кажучи, учені зазначають, що однією з умов розвитку будь-яких явищ (у тому числі й феномену самореалізації) є інформаційна оперативність. А оскільки біологічна активність, спрямована на виживання, постійно трансформується на більш високий рівень, то «запускається» ще й механізм соціальної активності викладача. Тобто в науковому світі склалося однозначне розуміння того, що в результаті адекватного відображення історичних умов і досвіду повсякденного життя у свідомості викладача формується уявлення про прискорення інформаційних процесів і цілеспрямованість взаємодій, що, у свою чергу, підвищує адаптивність і соціалізацію особистості самого викладача.

Наше століття — це століття швидкостей, у якому відбувається і педагогічний процес, а тому й процес розвитку особистості (у тому числі особистості викладача). Основою швидкостей, як визначили кібернетики, виявилися комунікації і засоби зв'язку (інформація). Сучасна глобальна цивілізація, сучасне цивілізоване суспільство характеризуються високим рівнем, якістю та інтенсивністю інформаційних потоків. Інформація стала ключовим моментом розвитку всіх сфер життя суспільства, у тому числі і сфери викладання. Зростаюча інформативність сфери навчання, а також обох суб'єктів цього процесу — викладача і студента — зумовлена сучасними реаліями, тим, що світ розвивається за моделлю «інформаційного суспільства». Усвідомлення науковою думкою інформації як феномену існування і подальшого розвитку всього живого, різних соціальних процесів, удосконалення й самореалізації людини в цих процесах — це прорив наукового розуму в пізнанні світу.

З позицій системно-кібернетичного підходу до освіти інформація виконує роль аттрактора в механізмі самореалізації особистості викладача ВНЗ. Прямим наслідком цього є безперервна діяльність викла-

дача щодо розробки, удосконалення та інтенсифікації системи навчального процесу і самореалізації себе в ньому. Такий підхід дозволяє побачити, що педагогічний процес — це історія безперервного інформаційного вдосконалення засобів спілкування та взаємодії викладача і студента. І створення інформаційного середовища є однією з умов як організації навчального процесу, так і професійно-педагогічної самореалізації особистості викладача сучасної епохи. Нині від ефективності спілкування і взаємодії суб'єктів педагогічного процесу залежить ефективність самого педагогічного процесу.

Завдяки інтеграції інформаційних і комунікативних технологій (ІКТ) в усі галузі діяльності людини в навчальних закладах розвивається і впроваджується дистанційне навчання (ДН), яке базується на використанні інформаційних та телекомунікаційних технологій і дозволяє забезпечити нові умови самореалізації викладача і підвищити рівень підготовки майбутнього фахівця.

Процес впровадження ІКТ взагалі, і зокрема дистанційних курсів (ДК), у навчальний процес ВНЗ набуває фундаментального значення, стає підґрунтям для переосмислення підходів до змісту системи освіти, створення високоякісного і високотехнологічного інформаційно-освітнього середовища. Як наслідок, інтенсивний розвиток освіти на основі ІКТ стає важливим національним пріоритетом країни в умовах світової та європейської інтеграції.

Розвиток дистанційного навчання і впровадження дистанційних курсів як основних засобів ДН у навчальний процес ВНЗ є зараз не лише соціальним замовленням суспільства, а й ефективним засобом інформаційного забезпечення освітнього процесу, його модернізації.

З дистанційним навчанням пов'язується і нова організація навчального процесу, основою якої є принцип самостійного навчання студента. Тому сучасний освітній процес не складається лише з аудиторних занять з викладачем і підручника. Необхідна активна пізнавальна діяльність студента, що базується на використанні різноманітної інформації. Від сучасного навчального закладу вимагається використання нових підходів до навчання, які забезпечують розвиток професійних, комунікативних і творчих компетенцій суб'єктів навчального процесу, їх потребу в самоосвіті на основі потенційної багатоваріантності змісту та форм організації навчання. Цільовою настановою освітнього процесу стає завдання щодо допомоги професійного розвитку як студента, так і викладача. У цьому розумінні використання елементів дистанційного навчання відкриває широкий простір для саморозвитку та самореалізації всіх учасників навчального процесу.

Розробка дистанційного курсу забезпечує викладачеві перегляд у мережі великого обсягу інформації, пошук необхідної і створення власної структурованої інформації у вигляді текстових, графі-

чних, аудіо- та відеофайлів або програм зі своєї професійної і предметної галузі [2]. З метою осмисленого пошуку необхідної інформації викладачі мають отримати набір знань, умінь та навичок роботи в глобальних інформаційних мережах, уміти користуватися основними сервісами Інтернету, оволодіти принаймні базовими знаннями з методики дистанційного навчання, засвоїти деякі прикладні програми для створення матеріалів курсу, придбати навички роботи тьютора. Розробка та використання власного дистанційного курсу в професійній діяльності надасть викладачам ВНЗ принципово нові можливості творчої самореалізації, а дидактичні матеріали, що увійдуть до дистанційного курсу, дозволять йому розв'язати декілька важливих завдань, а саме: підвищення продуктивності праці викладача і студента на занятті; збільшення обсягу використання наочності в курсі; економії часу в підготовці до заняття, надання студентам можливості працювати з матеріалами курсу не лише в аудиторії, а й удома, поглиблення реалізації індивідуального підходу в навчанні, формування навичок самоосвітньої діяльності у студентів вищих навчальних закладів тощо [3].

Нині ДН визначається не стільки носіями та засобами доставки інформації, скільки природою взаємодії партнерів у навчанні. З ускладненням і розширенням технологій ДН розширюється і коло організацій та структур, які так чи інакше залучаються до цього процесу. Технологія ДН стає частиною інфраструктури навчального закладу, спільнота суб'єктів, зацікавлених у розробці освітніх технологій дистанційного навчання значно розширюється.

На нашу думку, серед усіх педагогічних технологій найцікавішими для дистанційного навчання є ті технології, що орієнтовані на групову роботу слухачів під керівництвом тьютора, навчання у співпраці, активну пізнавальну роботу з різними джерелами інформації. Саме ці технології передбачають широке використання дослідницьких і проблемних методів навчання, розвиток не лише індивідуального критичного мислення, а й культури спілкування, уміння доводити свою точку зору, виконувати різні соціальні ролі, застосовувати отримані знання у спільній або індивідуальній діяльності. Також ці технології найбільш ефективно вирішують проблеми особистісно орієнтованого навчання студентів та самореалізації викладачів, оскільки змінюють інформаційну функцію викладача на організаційну і консультативну.

На зміну колишньої моделі навчання приходить нова модель, заснована на таких постулатах:

- у центрі технології навчання — студент, який є активним суб'єктом навчання;
- суть технології — розвиток здібності до самонавчання;
- в основі навчальної діяльності — плідна співпраця викладача і студента, яка передбачає самореалізацію кожного.

Вимоги до сучасної освіти стимулюють викладача перейти від адаптивної форми навчання студентів, що відповідає сьогоденню, до креативної, що орієнтована в майбутнє.

Підкреслимо, що ефективна діяльність викладача ВНЗ і його самореалізація в педагогічному процесі характеризується відкритістю: існують певні просторові, часові та функціональні стосунки із суб'єктами навколишньої дійсності. Взаємодія з іншими людьми (студентами, колегами) організовується в режимі відкритого діалогу, що надає можливостей створити у ВНЗ загальний простір єдиного «буття», у якому перестають існувати традиційні «суб'єкт-об'єктні» функціональні стосунки і всі суб'єкти педагогічного процесу мають можливість самореалізуватися. Це ситуація пробудження власних сил і здібностей взаємодіючих систем — студента і викладача, викладача з іншим викладачем, усього педагогічного колективу, це ініціювання кожного до пошуку власних шляхів розвитку, співтворчості, стимулювання ще невиявлених, прихованих ліній саморозвитку і самореалізації [1].

Отже, самореалізація викладача ВНЗ у сучасному інформаційному суспільстві є можливою, у тому числі, і через організацію дистанційного навчання за допомогою розробки і впровадження в навчання дистанційних курсів, що і зроблено в [2] та є предметом подальших досліджень авторів.

★ ★ ★

Буркина Н.В., Лосева Н.М. Самореализация преподавателя высшего учебного заведения и дистанционное обучение

Аннотация. В статье доказана необходимость самореализации преподавателя в современном информационном обществе и предложены пути решения этой проблемы посредством разработки дистанционных курсов.

Література

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Книга 1 / В.И. Андреев. — Казань: Изд-во КГУ, 1996. — 567 с.
2. Буркина Н.В. Методика разработки дистанционного курса. — Донецк: Видавництво Донецького національного університету, 2008. — 72 с.
3. Игнатова Н.В. Построение структуры дистанционного курса по математике // Дидактика математики: проблемы и исследования: Международный сборник научных работ. — Вып. 26. — Донецк: Фирма ТЕАН, 2005. — С. 18–20.
4. Лосева Н.М. Самореализация викладача: теоретический аспект: Монография. — Донецк, 2004. — 380 с.

★ ★ ★